

Etiske overvejelser og teknologi i demensplejen – Resultater fra forskningsprojektet LIVSTEGN

Hovedresultater

Hovedresultater

Ældreplejen står på tærsklen til en fremtid præget af en dobbelt demografisk udfordring med flere ældre, der har komplekse behov for hjælp, men mangel på kvalificeret arbejdskraft til at drage omsorg for de ældre. Teknologi ses som en del af løsningen til at bevare kvaliteten i ældreplejen og støtte medarbejdere i deres arbejde, men der rejser sig også en række etiske spørgsmål og overvejelser i forhold til balancerende af sikkerhed, tryghed, omsorg, overvågning, privatliv og bevægelsesfrihed.

Forskningsprojektet LIVSTEGN har undersøgt etiske aspekter i anvendelsen af teknologi i demensplejen og fokuseret særligt på de muligheder og udfordringer, der knytter sig til anvendelse af sporing via Global Positioning System (GPS), sensorteknologier og nødkald, som skal støtte medarbejderne på plejehjem i deres omsorg for beboerne. Hensigten med projektet er at bidrage med viden, der kan understøtte en etisk funderet brug af teknologi i demensplejen. Projektet besvarer følgende tre forskningsspørgsmål:

- Hvordan anvendes teknologi i pleje og omsorg for beboere med demens, samt hvilke muligheder og udfordringer indebærer anvendelse af teknologierne?
- Hvilke værdier og normer præger anvendelsen af teknologierne, herunder, hvilke etiske problemstillinger er knyttet til anvendelsen af teknologierne?
- Hvordan kan plejehjem arbejde med en etisk anvendelse af teknologi i demensplejen?

Projektet taler ind i overordnede værdimæssige diskussioner om, hvad god demenspleje er, og hvilken rolle teknologi kan og bør have i demensplejen. Samtidig stræber projektet efter at se på den specifikke praksis i anvendelsen af teknologierne for derigennem at nuancere forståelser af teknologierne som henholdsvis tryghedsskabende velfærdsteknologi og overvågningsteknologi.

Foranderlighed er et grundvilkår

Forskningsprojektet viser, at anvendelsen af teknologi i demensplejen er karakteriseret ved en grundlæggende foranderlighed. Beboernes helbredstilstand og behov ændrer sig løbende, og der sker kontinuerligt udskiftning blandt medarbejdere med elever, vikarer og nye medarbejdere. Desuden revideres lovmæssige og regulatoriske rammer, ligesom den teknologiske udvikling og krav til fx it-sikkerhed betyder, at der jævnligt indføres ny teknologi i plejen.

Derudover eksisterer der en foranderlighed knyttet til anvendelse af teknologierne. Ofte ligger der en fleksibilitet og åbenhed i teknologierne, som betyder, at den samme type teknologi kan anvendes med forskelligt formål. Den enkelte GPS kan bruges til at støtte beboerens bevægelse og give tryghed til fortsat at kunne gå tur selvstændigt. Nogle beboere kan fortsat navigere sikkert i trafikken, men kan blive usikre på at finde tilbage til plejehjemmet, særligt hvis beboeren lige er flyttet ind. Her giver GPS tryghed for både beboer og personale i at vide, at personalet kan finde beboeren, hvis vedkommende ikke er vendt tilbage som forventet. Omvendt kan GPS også anvendes til at forebygge bevægelse, fx ved at give alarm, hvis en beboer, der har brug for en ledsager på gåture, forlader plejehjemmet alene. En beboer kan dermed starte med at have en GPS for at støtte vedkommendes bevægelsesfrihed på en sikker måde, men efterhånden som beboerens demens udvikler sig, ændrer formålet med anvendelsen af GPS'en sig gradvist til at skabe sikkerhed ved at forebygge, at beboeren går fra plejehjemmet alene.

Teknologierne kan både støtte og udfordre omsorgsarbejdet

Det er samtidig en central pointe fra studiet, at teknologierne både kan støtte og udfordre medarbejderne i deres arbejde og omsorg for beboerne. På den ene side ser vi, at teknologierne støtter medarbejderne i deres arbejde og bidrager til sikkerhed for beboerne. Eksempelvis kan personalet få en alarm, når en beboer med demens går ud ad afdelingsdøren, og de kan søge beboerens GPS frem og hurtigt finde vedkommende igen. På den anden side ser vi også, at anvendelsen kan udfordre personalet i deres arbejde. Det kan enten skyldes, at personalet ikke modtager vigtige alarmer, fx hvis en beboer har fået den forkerte GPS på, eller fordi de får unødvendige alarmer.

Desuden kan opsætning af ekstra sensorer "for en sikkerheds skyld" resultere ikke bare i ekstra arbejde med at huske at tænde og slukke teknologierne, men også i unødvendige alarmer. De mange alarmer kan forstyrre plejesituationerne og nærværet med beboeren samt skabe et belastende lydmiljø for både beboere og personale.

Medarbejderne justerer og tilpasser teknologierne

Medarbejderne er afgørende for at få teknologierne til at virke efter hensigten og bidrage til omsorgen for beboerne. Feltarbejdet viser, at medarbejderne i udgangspunktet er positive over for de muligheder, som teknologierne giver for at kunne skabe tryghed og sikkerhed for beboerne. Samtidig er mange medarbejdere også

opmærksomme på de begrænsninger og risici, der knytter sig til anvendelse af teknologierne i praksis, fx udfordringer med manglende eller unødvendige alarmer, som kan skabe frustrationer.

Feltstudierne viser, at medarbejderne kontinuerligt har fokus på at få teknologierne til at virke efter hensigten, hvilket indebærer faste rutiner for tydelig fordeling af opgaver og ansvar for teknologierne ved opstart af hver vagt samt konstant opmærksomhed på identificering af fejlkilder, fx om en GPS er glemt i opladeren, eller om bevægelsessensorer er placeret korrekt. Nøglepersoner på hver afdeling med ansvar for teknologierne spiller en særlig rolle i forhold til at identificere risici for fejl, for kalibrering af indstillinger, problemløsning, bestilling af udstyr samt sparring og justering, så teknologierne passer til beboerens situation og adfærd.

Der kan eksistere en forestilling om, at teknologierne virker sømløst. Imidlertid viser feltstudierne, at teknologierne i høj grad er afhængige af personalets rutinemæssige handlinger, kontinuerlige justeringer og faglige vurderinger samt af personalets motivation af beboerne til at bære GPS-enhederne. For udefrakommende kan dette arbejde være usynligt og først påkalde sig opmærksomhed, hvis der fx sker personskade, eller der er overhængende fare herfor.

Forskningsprojektet synliggør det ellers usynlige arbejde og fremhæver personalets arbejde med at drage omsorg for såvel beboere og teknologier i form af såkaldte 'omsorgsarrangementer'. Omsorgsarrangementer skal forstås som specifikke arrangementer af procedurer, lovmæssige rammer, teknologi og organisatoriske strukturer, der tilsammen udgør forudsætningerne for omsorgspraksisser, men som også er dynamiske, idet de løbende forhandles, forandres og omarrangeres i praksis. Omsorgsarrangementerne bygger i høj grad på medarbejdernes faglige vurderinger, forståelse og justering af teknologierne samt daglige praksisser.

Etikken ligger i systematikken og det specifikke

Projektet konkluderer, at en etisk anvendelse af teknologi i demensplejen forudsætter en systematisk refleksion og balancering af hensyn, principper og værdier i den specifikke situation. Vi ser, at teknologierne anvendes til at understøtte såvel bevægelsesfrihed og selvbestemmelse som tryghed og sikkerhed, ligesom anvendelsen af teknologierne sker under overvejelser om både borgerens ret til at modsætte sig og personalets omsorgspligt. Samtidig rejser anvendelsen af teknologierne en række spørgsmål: Hvad er fx det rigtige at gøre, når en beboer med demens, som ikke er trafikssikker, pludselig forlader plejehjemmet i en weekend? Må personalet låne en GPS fra en anden beboer, og må man skjule GPS'en under rollatoren, hvis beboeren gentagne gange har fjernet sin nye GPS? Omvendt er det tilsvarende væsentligt at

stille spørgsmål om, hvad personalet har brug for at vide, ud fra et hensyn til hvad der er mindst indgribende over for beboeren? Og hvornår er det sikkert at fjerne en GPS fra en beboer igen, som (måske) ikke har brug for den? Det er en pointe, at svaret ikke er universelt, men er kontekstuel og skal ske efter en vurdering af den specifikke situation: Hvad er beboerens behov eller problemstilling; hvilke værdier og principper er i spil; hvilke mulige løsninger findes – både organisatoriske, pædagogiske og tekniske; og hvad er samlet set det bedste at gøre for nu? Det er desuden en pointe, at svaret ikke er eviggyldigt, men skal genovervejes løbende, i takt med at beboerens tilstand og behov ændres, teknologierne udvikler sig, eller de lovmæssige rammer revideres.

Etikken ligger dermed i den systematiske refleksion over borgerens behov og i balanceringen mellem hensyn og principper, der knytter sig til situationen og anvendelsen af teknologierne for at understøtte fx omsorg, tryghed, sikkerhed, selvbestemmelse eller bevægelsesfrihed.

Organisatoriske aspekter er afgørende for etisk anvendelse af teknologi

Projektet konkluderer endvidere, at en etisk anvendelse af teknologi i demensplejen i høj grad handler om organisatorisk rammesætning. Det er en pointe at flytte fokus fra *etik i design af teknologi* til udvikling af *etisk anvendelse af teknologier*. Der bliver løbende introduceret ny teknologi på landets plejehjem, som både medarbejdere og ledere skal forholde sig til og implementere i omsorgspraksis på en hensigtsmæssig måde. Selvom krav om funktionalitet som fx batteritid, nøjagtighed og dækning er væsentlige elementer, peger projektet på nødvendigheden af også at se på de organisatoriske aspekter. Løsning af udfordringerne er en kompleks opgave, der i høj grad også handler om organisatoriske rammer, arbejdsgange, kompetencer og faglige vurderinger i samspil med teknologierne.

Forskningsprojektet peger på, at en etisk brug af teknologi i demensplejen er forankret på tre niveauer:

1. **Medarbejderniveau:** Medarbejderne udfører en række opgaver, der typisk er usynlige for omverdenen, men som er afgørende for, at teknologierne virker efter hensigten og løser beboernes behov. Medarbejdernes teknologiske og faglige kompetencer er derfor afgørende. Der kan være forskellige niveauer af kompetencer i form af nøglepersoner med særlig ekspertise og overblik og nye medarbejdere, der skal læres op, så de har tilstrækkelige kompetencer til at anvende teknologierne. Samtidig er det afgørende, at medarbejderne er tydelige i deres daglige samarbejde og

indgår klare aftaler, så man ved, hvem der har ansvaret for alarmerne – også når det går stærkt, eller der er sommerferie.

2. **Ledelsesniveau:** Ledelsen spiller en central rolle for udvikling af de nødvendige organisatoriske rammer og strukturer i form af arbejdsgange og faste rutiner, fx i forhold til vagtskifte, systematisk refleksion over den specifikke beboers situation og behov for teknologisk støtte, samt systematisk opfølgning på, om teknologierne samlet set fungerer hensigtsmæssigt på afdelingerne. Strukturerne er afgørende for at sikre, at også afløse på weekendvagter ved, hvordan de skal bruge teknologierne. Ledelsen spiller desuden en vigtig rolle i forhold til sparring med medarbejderne om tvivlsspørgsmål i forhold til juridiske rammer og balancering af modstridende hensyn til beboernes selvbestemmelsesret, bevægelsesfrihed, omsorgspligt, tryghed og sikkerhed.
3. **Kommunalt niveau:** Samarbejdet mellem plejehjemmet og centrale aktører i resten af kommunen er fundamentalt for support og hurtig løsning af tekniske udfordringer samt for tilbagemeldinger til leverandører. Endelig spiller samarbejdet mellem ledere på plejehjem og medarbejdere i kommunen med viden om juridiske forhold en stor betydning for afklaring af skiftende fortolkning af juridiske rammer samt for fortolkning af og sparring om situationsspecifikke gråzoner.

Projektet har udviklet et koncept for etisk anvendelse af teknologi (se nedenstående illustration). Konceptet er rettet mod plejehjemmene og skal give inspiration til, hvordan det enkelte plejehjem kan arbejde med en etisk anvendelse af teknologierne. Konceptet er udfoldet og beskrevet i en selvstændig inspirationsguide (se Bilag 1 i rapporten).

Koncept for etisk anvendelse af teknologi i demensplejen

Kilde: Ballegaard et al. (2023).

Diskussion

Fra politisk side er der vedtaget lovmæssige rammer, hvor teknologierne betegnes som tryghedsskabende velfærdsteknologi, hvilket tydeligt kommunikerer formålet med og visionen for implementering af teknologierne. Begrebet indebærer imidlertid en risiko for at sløre risici eller fjerne opmærksomheden fra den reelle praksis. Projektet viser, at teknologierne ikke altid giver den tryghed, der ligger i navnet, men også kan give falsk tryghed. Projektet taler desuden ind i diskussioner om overvågning, som er præget af forestillinger om en altseende, panoptisk overvågning. Imidlertid er den konkrete overvågningspraksis, vi har set, karakteriseret ved fragmenterede og afgrænsede indblik i, hvor beboeren befinder sig, og at det kræver et omfattende arbejde for medarbejderne at skabe disse indblik. Dermed

nuancerer projektet de forestillinger, der skabes med begreber som 'tryghedsskabende velfærdsteknologi' og 'overvågningsteknologi'.

Samtidig peger projektet på, at forståelse af overvågning som *den fokuserede, systematiske og rutinemæssige opmærksomhed på personlige forhold med henblik på at påvirke, lede, beskytte eller styre* indeholder mulighed for en åben og kritisk tilgang i studier af teknologi, som favner de dobbeltheder, der kan ligge i anvendelse af teknologierne. Dette overvågningsbegreb favner overvågning som omsorgspraksis, men indeholder også en opmærksomhed på forskydninger i formål og den konkrete praksis og anvendelse af teknologierne. Dette er væsentligt set i lyset af en teknologisk udvikling, der giver nye muligheder for at holde øje med beboerne, der ikke selv kan forstå og dermed heller ikke modsætte sig anvendelse af teknologierne.

Såvel teknologierne som rammerne for ældreplejen ændres kontinuerligt, og der er løbende behov for at drøfte, hvad det har af betydning for, hvordan vi forstår og praktiserer god ældrepleje. Teknologierne ledsages af en masse muligheder, håb og bekymringer for, hvordan de kan understøtte en god ældrepleje. Dette forskningsprojekt viser, at der ikke er nogle endegyldige svar, men opfordrer til kontinuerlig, systematisk refleksion i den konkrete omsorgspraksis på det enkelte plejehjem, i kommunerne og på et samfundsmæssigt niveau.

Fakta om undersøgelsen

Forskningsprojektet LIVSTEGN undersøger, hvordan plejehjem kan sikre en etisk brug af overvågningsteknologi i omsorgen for beboere med demens. Projektet varede fra 2019-2025 og bygger på ca. 235 timers observationer, etnografisk feltarbejde og fem brugerinddragende workshops med medarbejdere, ledere, velfærdsteknologikonsulenter og forskere.

Projektet er et samarbejde mellem Aarhus Universitet, Aarhus Kommune og VIVE og er finansieret af VELUX FONDEN.

Hovedresultater: Etiske overvejelser og teknologi i demensplejen – Resultater fra forskningsprojektet LIVS-TEGN

VIVE/2026

HR_301465